

MERCATOR SAPIENS STIMULUS

Laudatio

Mercator Sapiens Stimulus 2024

Op 9 januari 1632 vond de plechtige inwijding plaats van de Illustere School van Amsterdam, de voorloper van de huidige universiteit, die zijn geschiedenis graag ook daar laat beginnen. De feestrede werd uitgesproken door Caspar Barlaeus, naar wie later zowel een lokaal gymnasium als de Van Baerlestraat zijn vernoemd. De titel zal u bekend voorkomen: “Mercator sapiens”, de wijze koopman. De ruim een uur durende rede eindigt met een oproep aan de (vele) kooplieden onder het gehoor: “Geloof niet in het leven dat ge uit de lucht inademt, maar dat ge uit de studie verkrijgt. En acht niet het mooiste dat ge schittert door goud en zilver, maar door het licht van de kennis.”

We mogen wel veronderstellen dat dit omvangrijke huzarenstuk, in vloeiend Latijn uitgesproken, met een daverend applaus werd beloond, ook door de kooplieden die de taal misschien niet geheel meester waren. De boodschap van Barlaeus is niet verouderd, en ontleent zijn actualiteit aan de onverminderde wederzijdse afhankelijkheid tussen wetenschap en welvaart: de wetenschap die de basis legt voor de welvaart, en die tezelfdertijd haar eigen basis ontleent aan de ruimte die vanuit de welvaart daarvoor wordt geboden. De wijze koopman vraagt erkenning voor zijn bijdrage aan de samenleving, onder gelijktijdige erkenning van de bijdrage die de wetenschap heeft geleverd aan zijn eigen zakelijke successen.

Nederland mag zich gelukkig prijzen met een traditie van wijs koopmanschap, daterend van lang voordat het begrip “kenniseconomie” de essentie ging aanduiden van de wereldwijde Nederlandse reputatie. Wetenschappelijke kennis, niet als luxe, maar als noodzaak, legde en legt het fundament voor alle Nederlandse successen, van Christiaan Huygens tot en met Ben Feringa, en van superieure scheepsbouw in de zeventiende eeuw tot en met superieure chipsbouw in de eenentwintigste. Wetenschap in de volle breedte van alfa, bèta, gamma en medisch, ontwikkeld in het besef dat het fundamentele inzicht van vandaag ten grondslag ligt aan de verrassende toepassing van morgen of overmorgen.

De Mercator Sapiens Stimulus ter grootte van één miljoen euro, die vandaag voor het eerst wordt uitgereikt, past in die traditie, en dankt zijn ontstaan aan één uitzonderlijk succesvolle koopman, die wijsheid combineert met een zodanige bescheidenheid dat hij er de voorkeur aan gaf om af te zien van deelname aan deze plechtigheid. Eén maal, zo sprak ik met hem af, namelijk vandaag, aan het begin van een hopelijk jarenlange rit, mag zijn naam in openbare

dankbaarheid worden uitgesproken: Rob Defares. In zijn uitzonderlijke generositeit, in zijn bescheidenheid en in zijn brede maatschappelijke betrokkenheid is hij een voorbeeld voor velen en het toonbeeld van wat Barlaeus ooit beoogde.

Het model van de Mercator Sapiens Stimulus voorziet in jurering door de oud-president van de KNAW en de oud-voorzitters van NWO en WRR. Het is een eer en een genoegen om namens Ineke Sluiter, Stan Gielen en André Knottnerus een laudatio te mogen uitspreken in de richting van de eerste winnaar, professor Mariska Kret.

U zult zich allen kunnen voorstellen dat het niet heeft ontbroken aan kansrijke nominaties voor deze bijzondere stimulus, en dat wij de rituele klaagzang van de met zijn lastige taak worstelende jury graag tot de onze maken. Onder dankzegging aan de wetenschappelijke secretarissen van de Hollandsche Maatschappij voor hun ondersteuning, getuig ik met des te meer genoegen van de bewondering die het onderzoeksproject van professor Kret bij ons heeft opgeroepen.

Dat onderzoek richt zich op niets minder dan de drijfveren voor menselijk gedrag, zowel in de kleine wereld van directe menselijke interactie als in de grote wereld van samenwerking, concurrentie en conflict. Een relevanter onderzoeksthema is in de wereld van vandaag nauwelijks denkbaar; hoe mensen in onze omgeving met elkaar omgaan bepaalt in belangrijke mate de kwaliteit van onze levens. Rationaliteit is, zoals wij dagelijks kunnen vaststellen, daarbij maar in beperkte mate richtinggevend; emoties zijn des te belangrijker. Waar vloeien die achterliggende emoties dan wel uit voort, en hoe laten zij zich registreren en beoordelen?

Het onderzoek gedurende de afgelopen jaren van professor Kret en haar medewerkers heeft op vindingrijke wijze aangetoond dat veel van onze methoden van emotionele afweging een evolutionaire herkomst hebben, en vergelijkbaar zijn met die van nauw verwante soorten zoals de (agressief-argwanende) chimpansees en de (belangstellend-welwillende) bonobo's. De mate van onderlinge aantrekkingskracht tussen mensen bleek daarbij via een aantal fysiologische parameters geobjectiveerd te kunnen worden, verrassenderwijs eerder door (onbewuste!) vormen van synchronisatie in hartslag en pupilverwijding dan door de geijkte wederzijdse glimlach. De mogelijkheden tot verdere verdieping van deze inzichten zijn nog verre van uitgeput.

Voor haar veelzijdige, geavanceerd geïnstrumenteerde en sterk transdisciplinaire onderzoeksaanpak verwierf professor Kret al de nodige erkenning. Haar onderzoek bevestigt de grote meerwaarde van directe persoonlijke interacties, in een tijd waarin de sociale media ons zo gemakkelijk tot onpersoonlijke varianten verleiden. Elkaar diep in de ogen kijken, dat is de beste manier om de betrouwbaarheid van een nieuw contact vast te stellen, en dat blijkt dan vooral te geschieden door het spiegelen van elkaars pupilgrootte. Daar kan geen tweet tegenop.

De jury heeft hoge verwachtingen van de verdieping en de verbreding van het onderzoek van professor Kret, die mogelijk gemaakt zullen worden door de toekenning van de Stimulus. In de NRC van 20 januari beschreef zij op indringende en aangrijpende wijze welke praktische onderzoeksuitdagingen zij als jonge moeder de laatste jaren onder ogen heeft moeten zien. Haar zelfs onder die omstandigheden gedemonstreerde energie en gedrevenheid staan garant voor verrassende nieuwe perspectieven op de emotionele drijfveren van mensen en van hun naaste burens in het dierenrijk, met belangrijke toepassingsmogelijkheden in het bevorderen en ondersteunen van menselijke samenwerking. Wij wensen haar en haar team daarbij heel veel succes, en nodigen onszelf bij deze graag uit voor een ritje in haar rondrijdende *Psychologielab op wielen*.

Met veel genoegen wil ik nu Mariska Kret uitnodigen om de eerste Mercator Sapiens Stimulus in ontvangst te komen nemen.

Prof. dr. A.H.G. (Alexander) Rinnooy Kan, vml. voorzitter KHMW (juryvoorzitter)

Prof. dr. I. (Ineke) Sluiter, vml. president KNAW

Prof. dr. C.C.A.M. (Stan) Gielen, vml. voorzitter raad van bestuur NWO

Prof. dr. J.A. (André) Knottnerus, vml. voorzitter WRR

De jury vergaderde online op 22 november 2023 en in Utrecht op 8 januari 2024, in aanwezigheid van Prof. dr. A.P. (Ad) IJzerman, wetenschappelijk secretaris natuur- en medische wetenschappen KHMW, Prof. dr. W.B. (Wim) Drees, wetenschappelijk secretaris geestes- en maatschappijwetenschappen KHMW en Drs. S. (Saskia) van Manen, secretaris KHMW.